

بررسی احساس برخورداری از حقوق شهروندی و عوامل

اجتماعی مؤثر بر آن

در بین جوانان ۱۵-۲۹ ساله شهر سیرجان

عزت‌الله سام‌آرام* ، فاطمه برزگر پاریزی**

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۱۱/۲۶ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۲/۴

چکیده

شهروندی تنها یک موقعیت نیست که شخص در آن، مجموعه‌ای از حقوق و وظایف داشته باشد؛ بلکه احساس برخورداری از حقوق شهروندی جنبه مهمی از شهروندی است که در تحقق شهروندی، تحکیم و تقویت بنیان‌های اجتماعی هر جامعه نقش بسزایی دارد. بر این اساس هدف اصلی مطالعه حاضر سنجش احساس برخورداری از حقوق شهروندی و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن است. این مطالعه در بین ۳۸۰ نفر از جوانان شهر سیرجان که با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شده بودند، انجام شده است. روش این پژوهش پیمایش و ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسش‌نامه است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که احساس برخورداری از حقوق

*. عضو هیئت علمی گروه تعاون و رفاه اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی. e_samaram@yahoo.com

** کارشناس ارشد برنامه ریزی رفاه اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی (نویسنده مسئول).

fatemeh.parizi@yahoo.com

شهروندی در بین جوانان در سطح متوسط است و همچنین میزان حضور فرد در حوزه عمومی، نوع جامعه‌پذیری فرد در خانواده و میزان استفاده از رسانه‌های داخلی و خارجی بر احساس برخورداری از حقوق شهروندی جوانان تأثیرگذارند.

مفاهیم کلیدی: حقوق شهروندی، حوزه عمومی، جامعه‌پذیری، جوانان.

مسئله پژوهش

شهروندی در هر جامعه‌ای شرط تحقق مردم‌سالاری است و یک نظام سیاسی بدون تحقق شهروندی نمی‌تواند مردم‌سالار شود. شهروندی رفتار شهروندان و کیفیت مشارکت آنان در امور جامعه از متغیرها و عوامل بنیادین در گسترش سرمایه اجتماعی و به دنبال آن توسعه جوامع بشری است. در بحث از شهروندی، احساس برخورداری از حقوق شهروندی یکی از جنبه‌های مهم شهروندی است که نقش بسیار مهمی در تحکیم و تقویت بنیان‌های اجتماعی هر جامعه دارد. از آنجا که واژه شهروندی در خدمت دو ایده موقعیت و احساس است، آنچه اهمیت درخور توجهی دارد احساس شهروند بودن — احساس برخورداری از حقوق شهروندی — است. به‌راستی نمی‌توان جامعه‌ای را تصور کرد که افراد در آن صرف امتحان شهروندی و آشنا بودن با حقوق و وظایف شهروندی به درجه شهروندی نایل شده باشند (نبوی و دیگران، ۱۳۸۸: ۹). به‌عبارت دیگر تنها آشنایی و آگاهی صرف از حقوق و مزایای شهروندی باعث شکل‌گیری موقعیت شهروندی نمی‌شود بلکه تا زمانی که فرد احساس نکند از حقوق و مزایای شهروندی برخوردار است نمی‌تواند خود را شهروند تلقی کند.

احساس برخورداری از حقوق شهروندی به‌گفت‌g کانور، کلیدی برای عمل به شهروندی است (Conover, 1997). بنابراین ناگفته نماند احساس برخورداری از حقوق شهروندی در خلق موقعیت شهروندی از اهمیت بسزایی برخوردار است. شوارزمنتل، در کتاب خود، شهروندی و هویت، امکان توسعه چنین احساسی را

ضرورتی برای جلوگیری از شکاف‌های عمیق در دموکراسی معاصر قلمداد می‌کند (Shwarmantel, 2002). به‌زعم نظر بعضی از صاحب‌نظران، احساس ضعیف شهروندی از جمله احساس عدم برخورداری از حقوق شهروندی، خود ریشه بسیاری از آسیب‌های اجتماعی است (نبوی و دیگران، ۱۳۸۸: ۹۱ به نقل از Marchland, 1997). باید توجه داشت که اهمیت نقش شهروندی در جوامع در حال گذار با مشکلاتی به‌مراتب پیچیده‌تر از جوامع پیشرفته روبه‌رو است. در نظام‌های در حال گذار جوانان اگر احساس همبستگی و نزدیکی با نظام داشته باشند و اگر احساس کنند که به‌عنوان یک شهروند از حقوق و مزایای شهروندی برخوردارند، پیش‌تاز حمایت از نظام و پیش‌رو اهداف آن هستند و اگر احساس کنند که از نظام بیگانه‌اند به قشری بی‌تفاوت و غیرمشارکت‌جو و منفعل و منزوی تبدیل می‌شوند (تاج‌مزینانی، ۱۳۸۲: ۱۲۸). مطالعه رفتار سیاسی جوانان ایران حاکی از آن است که جوانان امروز ایران در سطح قابل‌توجهی نسبت به فرایندهای سیاسی موجود احساس بیگانگی می‌کنند و این روند به‌علت اختلالات در فرایند جامعه‌پذیری سیاسی آنان تشدید شده است. وجود نگرش‌های سیاسی منفی همراه با احساس بی‌قدرتی در میان جوانان برای تأثیرگذاری باعث شده است که برخی جوانان به بی‌تفاوتی و انفعال سیاسی روی آورند (تاج‌مزینانی، ۱۳۸۲: ۸۸).

همچنین براساس نتایج بدست آمده از پیمایش‌های سازمان ملی جوانان، در زمینه سنجش ارزش‌ها و نگرش جوانان، می‌توان به مسائلی از جمله اهمیت ندادن جامعه به مشارکت جوانان، عدم اعتماد جامعه به واگذاری مسئولیت به جوانان، اهمیت دادن به فاکتورهای غیرمرتبط با شغل، نامناسب دانستن وضعیت اشتغال، وجود پارتی‌تراشی در بازار اشتغال، تناسب‌نداشتن برنامه‌های آموزشی و دانشگاهی و مراکز آموزش عالی با مقتضیات بازار کار، ناراضی بودن جوانان از نحوه گذراندن اوقات فراغت و مسائل دیگر اشاره کرد (سازمان ملی جوانان، ۱۳۸۴).

حال با توجه به نتایج پیمایش سازمان ملی جوانان که در بالا به آن اشاره شده است، این‌گونه به‌نظر می‌رسد که جوانان از شرایط موجود خود در جامعه ناراضی هستند و دیدگاهی منفی نسبت به شرایط خود در جامعه دارند. از طرف دیگر با توجه به مشاهدات عینی از شهر سیرجان، این‌گونه به‌نظر می‌رسد که جوانان به‌عنوان شهروند از امکانات بالایی برخوردار نیستند، چرا که در بحث اشتغال جدا از پارتی‌بازی‌ها، اصولاً در آگهی‌های استخدام برای معدن شهر سیرجان که یکی از فرصت‌های عالی برای اشتغال جوانان شهر سیرجان به‌شمار می‌رود، نگاهی تبعیض‌آمیز وجود دارد؛ به‌عبارت دیگر در شرایط استخدام متخصصان شرط بومی بودن اصلاً رعایت نمی‌شود، اما برای استخدام کارگران در شرایط استخدام افراد، حتماً شرط بومی بودن افراد قید شده است. درواقع مسئولان برای استخدام مشاغلی که نیاز به نیروی کار ماهر و تحصیل‌کرده دارند از جوانان تحصیل‌کرده اما بومی استفاده نمی‌کنند اما برای استخدام افراد در مشاغل پایین که نیاز به تحصیلات چندانی ندارد، از افراد بومی استفاده می‌کنند. بنابراین در بحث شهروندی و حقوق شهروندی، برابری مطرح می‌شود اما در زمینه اشتغال و شرایط استخدام جوانان در شهر سیرجان این مسئله رعایت نمی‌شود. درنتیجه دست نیافتن به شغل مناسب در میان جوانان تحصیل‌کرده انگیزه مهاجرت از شهر خود به شهرهای بزرگ‌تر برای پیدا کردن شغل مناسب و تأمین هزینه‌های زندگی را افزایش داده است. از طرف دیگر با توجه به وسعت اراضی در شهر سیرجان مسئولان برای ایجاد مراکز تفریحی برای گذراندن اوقات فراغت جوانان به‌عنوان یکی از انواع حقوق شهروندی آنان بی‌توجه هستند و هیچ‌گونه برنامه‌ریزی عملی برای این مسئله انجام نشده است. همچنین انجمن‌ها و فعالیت‌های گروهی منسجم و برنامه‌ریزی شده از جمله (گروه کوهنوردی، گروه تئاتر و...) که جوانان بتوانند به‌طور رسمی به آنها پیوندند وجود ندارد و اگر هم وجود داشته باشد، بسیار کوچک و در میان گروه دوستان خود و به‌صورت غیررسمی است.

با توجه به نتایج پیمایش سازمان ملی جوانان در زمینه سنجش نگرش جوانان و با توجه مشاهدات عینی از شهر سیرجان این گونه احساس می‌شود که جوانان از وضعیت خود در جامعه ناراضی هستند، حال در این مقاله به دنبال آن هستیم که بدانیم جوانان تا چه حد احساس می‌کنند که از حقوق و مزایای شهروندی در جامعه خود برخوردارند و چه عواملی بر احساس آنها تأثیرگذار بوده است.

لذا اهداف این پژوهش مشخصاً عبارت است از:

- بررسی احساس برخورداری جوانان از حقوق شهروندی؛
 - بررسی علل و عوامل مؤثر بر احساس برخورداری از حقوق شهروندی؛
 - ارائه راهکارها و پیشنهادات مبتنی بر یافته‌های پژوهش.
- براساس اهداف مدون بالا سؤالات پژوهشی زیر به‌عنوان محور مطالعه در نظر گرفته شده است:

- احساس برخورداری از حقوق شهروندی در بین جوانان به چه میزان است؟
- علل و عوامل مؤثر بر احساس برخورداری از حقوق شهروندی در میان جوانان کدام‌اند؟
- چه راهکارها و پیشنهادهایی را می‌توان برای ارتقای احساس برخورداری از حقوق شهروندی در بین جوانان براساس یافته‌های پژوهش ارائه کرد؟

چارچوب نظری

شهروندی از مهم‌ترین مفاهیم اجتماعی است که درون شبکه‌های مفهومی و در بستر تاریخی، محتوا و معنای خود را آشکار ساخته است. این مفهوم، در فرایند تاریخی و به‌تبع تحولات پدید آمده در جوامع، دگرگون شده است. چنان‌که مکاتب و صاحب‌نظران مختلف این مفهوم را در زمینه‌های متفاوت مورد بررسی قرار داده و هریک به بعد یا ابعادی از آن تأکید داشته‌اند.

در تعریف مارشال از شهروندی، شهروندی پایگاهی اعطاشده به کسانی است که عضو کامل یک اجتماع‌اند و بنا بر حقوق و وظایف مرتبط با این پایگاه با هم برابرند (Marshall, 1964: 17). مارشال سه نوع حقوق را مرتبط با رشد شهروندی تشخیص می‌دهد. نخست، حقوق مدنی که شامل آزادی فردی در برابر تجاوز غیرقانونی دولت به مالکیت خصوصی، آزادی بیان و اندیشه، مالکیت و عدالت است؛ دوم، حقوق سیاسی که به حق برخورداری از رأی و حق مشارکت در قدرت و تصمیم‌گیری‌های سیاسی مربوط می‌شود. سوم، حقوق اجتماعی که دربرگیرنده مجموع حقوق مربوط به رفاه و خدمات اجتماعی، حق اشتغال، حق آموزش و حق برخورداری از بیمه‌های اجتماعی است (Marshall, 1964: 78-80). وی توسعه حقوق اجتماعی را دارای نیروی بالقوه‌ای می‌داند که به طور قابل‌ملاحظه‌ای نظام سرمایه‌داری را تعدیل و برخی از جنبه‌های منفی نابرابری‌های بازار را خنثی می‌کند (فالکس، ۱۳۸۱: ۸۶).

کاستلز دیویدسون در تعریف حقوق شهروندی ضمن اشاره به تعریف سه بعدی مارشال از حقوق شهروندی، از انواع دیگر حقوق از جمله حقوق فرهنگی نیز صحبت می‌کند و می‌گوید شهروندی متشکل از چهار نوع حقوق است از جمله:

۱. حقوق مدنی که شامل آزادی و مصونیت از تعرض به اشخاص، آزادی بیان، آزادی مذهب، حمایت از شخص در برابر اقدامات غیرقانونی دولت همچون حبس یا کار اجباری، برابری در مقابل قانون، ممنوعیت تبعیض براساس جنس، نژاد، زبان و عقیده است.

۲. حقوق سیاسی برای مشارکت فعالانه در فرایندهای دموکراتیک ضروری است. این حقوق شامل مواردی چون حق رأی و تصدی مسئولیت در سطوح مختلف، آزادی گردهمایی و تشکیل انجمن‌ها و آزادی اطلاعات است.

۳. حقوق اجتماعی شامل حق کار کردن، برابری در فرصت‌ها (آموزش، بازار کار و غیره)، استحقاق بهره‌مندی از خدمات بهداشتی، مزایای رفاهی و خدمات اجتماعی در

مواقع بیکاری یا ناتوانی برای کار، استحقاق برخورداری از استانداردهای معین آموزشی است.

۴. حقوق فرهنگی نیز طیف گسترده‌ای از حقوق است که احترام به تنوع فرهنگی شهروندان، توجه به عامه مردم، مشارکت در فرهنگ عمومی جامعه و داشتن فرصت برای تغییر آن، حق آموزش و حق انسان برای دستیابی به فرهنگ در تمام ابعاد را دربرمی‌گیرد (کاستلز و دیویدسون، ۱۳۸۲: ۲۲۸). طبق نظر مارشال و کاستلز و دیویدسون برخورداری فرد از حقوق و مزایای برابر در شکل‌گیری نقش شهروندی بسیار حائز اهمیت است. در همین راستا در این مقاله به‌منظور بررسی احساس برخورداری جوانان از حقوق و مزایای شهروندی از نظریه شهروندی مارشال و کاستلز و دیویدسون که در مجموع حقوق شهروندی را در قالب حقوق مدنی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی تقسیم‌بندی می‌کنند استفاده شده است.

هابرماس نقش اجتماعی شهروندی را در ارتباط با حوزه عمومی و جامعه مدنی ترسیم می‌کند. در نظر هابرماس اعضای جامعه مدرن صرفاً در بافت اجتماعی حوزه عمومی و جامعه مدنی از نقش شهروندی برخوردارند (هاشمیان‌فر و گنجی، ۱۳۸۸: ۳۶). از دیدگاه هابرماس، باید امکان گفت‌وگوی آزاد و خردمندانه به دور از سلطه اقتصادی، سیاسی و فرهنگی به‌وجود آید و مکان اصلی بروز دموکراسی واقعی و عمیق که ورود کنش استراتژیک در آن ممنوع است، حوزه عمومی است. در حوزه عمومی آنچه مهم است روند و فرایند گفت‌وگو است، پیامد و نتیجه آن مهم نیست بلکه مهم این است که روند و فرایند گفتمان یا گفت‌وگو و عقلانیت حاکم بر آن دموکراتیک باشد (هولاب، ۱۳۸۳: ۲۶). در تعریف هابرماس، حوزه عمومی عرصه‌ای است که در آن افراد به‌منظور مشارکت در مباحث باز و علنی گرد هم می‌آیند و اصول برابری و امکان دسترسی، اصولی غیرقابل حذف هستند. حوزه عمومی برخلاف نهادهایی که تحت سلطه خارجی قرار دارند و یا دارای روابط قدرت درونی هستند، از اصول مشارکت و نظارت دموکراتیک نوید می‌دهد (همان).

طبق نظریه‌ها بر ماس با شکل‌گیری حوزه عمومی افراد به‌عنوان شهروند دارای حقوق، عضو تمام‌عیار جامعه خود می‌شوند، چرا که تصمیم‌گیری‌ها از طریق فرایندهای جمعی و مشارکت فعالانه شهروندان در قالب انجمن‌ها و گروه‌های مدنی صورت می‌گیرد و از طرف دیگر از آنجا که آزادی بیان، مشارکت و برابری به‌عنوان حقوق شهروندی در تعاریف شهروندی نظریه‌پردازان از جمله کاستلز و دیویدسون و مارشال مطرح شده‌اند، نظریه حوزه عمومی‌ها بر ماس از آن جهت که زمینه برخورداری از حقوق شهروندی از جمله مشارکت و آزادی بیان را فراهم می‌کند مورد توجه قرار گرفته است.

دیدگاه پارسونز در زمینه شهروندی متأثر از ایده‌های تی. اچ. مارشال است. او با تبیین نظری گسترش مفهوم شهروندی در دولت دموکراتیک، به قضیه امریکاییان افریقایی‌تبار در دوره اوج جنبش حقوق مدنی پرداخت. پارسونز (۱۹۶۷) در مقاله‌ای درباره جنبش حقوق مدنی، کوشید چارچوب نظری کلی خود را برای ارزیابی دورنماهای «شهروندی کامل» برای امریکاییان افریقایی‌تبار را به‌کار گیرد. به‌نظر او در جوامع مدرن، شهروندی به معیار اصلی همبستگی ملی تبدیل می‌شود. در گذشته، تفاوت‌هایی مبتنی بر مذهب، قومیت یا سرزمین آنقدر مهم بود که تعیین می‌کرد چه کسانی عضو جامعه به‌شمار آیند یا از عضویت در آن به‌طور کلی محروم شوند. با وجود این، در جامعه مدرن وضعیت مشترک شهروندی شالوده همبستگی ملی را فراهم می‌کند (Parsons, 1971: 22 به نقل از کیویستو، ۱۳۸۰: ۹۸-۱۰۰). جهت‌گیری نظری شهروندی پارسونزی حول محور متغیرهای الگویی شکل گرفته و مبنایی برای تحلیل و تبیین جامعه‌شناسی مدرنیته، جامعه مدرن و مفهوم پدیده شهروندی محسوب می‌شود. او با مبنا قرار دادن متغیرهای الگویی عام‌گرایی، بی‌طرفی ارزشی، اکتساب و نیز جامعه مبتنی بر قرارداد عرفی و مدنی، تصویری از شهروندی به‌مثابه کردار اجتماعی معطوف به عضویت اجتماعی و انسجام اجتماعی را عرضه می‌کند (نجاتی حسینی، ۱۳۸۳: ۲۷). از نظر پارسونز برای دستیابی به هویت‌های شهروندی باید هنجارهای عام را در قالب

فعال‌گرایی، عام‌گرایی، آزادگی، مساوات‌طلبی و معیارهای اکتسابی گسترش داد (شیانی، ۱۳۸۱: ۶۶).

از یک طرف با توجه تعریف شهروندی و حقوق شهروندی نظریه‌پردازان مورد استفاده در این مقاله از جمله مارشال و کاستلز دیوید که به برابری و بی‌توجهی به تفاوت‌های قومی و نژادی و غیره تأکید دارند و از طرف دیگر از آنجا که در اکثر جوامع بین اجتماعات کوچک و بزرگ، کم و بیش به صورت بالقوه و یا بالفعل نوعی ادعای کهنتری و برتری ارزشی (خاص‌گرایی) روی محورهای مختلف نژادی، قومی، مذهبی، زبانی و... وجود دارد و در مقابل این خاص‌گرایی، عام‌گرایی مطرح می‌شود که به اجتماع جامعه‌ای اجازه می‌دهد تا بتواند تمامی اجتماعات بی‌شمار، همراه با تفاوت‌ها و داعیه‌های متفاوت آنها را به صورت مسالمت‌آمیز دربرگیرد (چلبی، ۱۳۸۳: ۵۰). در همین راستا نظریه پارسونز که رشد الگوها و ارزش‌های عام‌گرایی در جامعه را در شکل‌گیری شهروندی و برخورداری فرد از حقوق شهروندی مؤثر می‌داند، مورد استفاده قرار می‌گیرد.

در جامعه‌پذیری نقش‌های مناسب به صورت بخشی از فرایند اجتماعی شدن به فرد آموخته می‌شود و سپس فرد آن نقش‌ها را می‌پذیرد (کوئن، ۱۳۹۱: ۳۱۲). خانواده نیز به عنوان نخستین و قدیمی‌ترین نهاد جامعه‌پذیری افراد به‌شمار می‌رود. الگوی کنش متقابل درون خانواده ممکن است مدل‌های ناخواسته‌ای را برای شکل‌گیری رفتار و دیدگاه‌های بعدی فرد، یعنی زمانی که او به سن جوانی می‌رسد فراهم سازد (رابرتسون، ۱۳۷۷: ۱۲۸). شکل‌گیری رفتار افراد در قبال اقتدار و مشارکت نمونه بارز آن است، ممکن است جو خانواده مملو از پدرسالاری یا مادرسالاری باشد و فرصت ابراز وجود به فرزند داده نشود و یا اینکه مملو از همدلی، مشارکت و مشورت باشد و فرزند پایه‌های دموکراسی و شهروندی را در مراحل اولیه زندگی تجربه کند (تاج‌مزیانی، ۱۳۸۲: ۷۶). ماکس هورکهایمر در مقاله خود به نام خانواده و اقتدار در دوران معاصر بر روابط قدرت در خانواده تأکید می‌کند و با توجه به پیشینه تاریخی اقتدار،

وجود آن را در خانواده مضر می‌بیند و می‌گوید خانواده از میان تمام نهادهای اجتماعی که خود را برای قبول اقتدار و استبداد که وجودشان مانع شکل‌گیری شهروندی می‌شود در سطح جامعه آماده می‌کند، مقام اول را دارد. به عقیده او وجود اقتدار در خانواده تنها باعث می‌شود که افراد اطاعت و سرفروداوردن در برابر فرد قدرتمند، خصومت نسبت به ضعف و افراد تحت ستم و گروه‌های خاص را فراگیرند (اعزازی، ۱۳۸۰: ۱۹-۲۰).

با توجه به دیدگاه ماکس هورکهایمر تجربه مشارکت در تصمیم‌گیری خانواده می‌تواند نگرش افراد را نسبت به مشارکت و میل به حقوق و وظایف شهروندی قوی‌تر کند و در مقابل الگوی استبداد و فرمانبرداری از تصمیمات خانواده می‌تواند این نگرش را تضعیف کند. در نتیجه نظریه هورکهایمر که بر اجتماعی شدن افراد در خانواده‌های مختلف از جمله اقتدارگرا و دموکراتیک که نقش بسیار مهمی در احساس شهروندی افراد در بزرگسالی و برخورداری فرد از حقوق شهروندی از جمله مشارکت را دارد، مورد توجه قرار گرفته است، چرا که اجتماعی شدن فرد درون خانواده‌های دموکراتیک و برخوردار از حق مشارکت و داشتن آزادی بیان درون خانواده می‌تواند در نگرش شهروندی و بعد مهم آن، احساس برخورداری از حقوق شهروندی تأثیرگذار باشد.

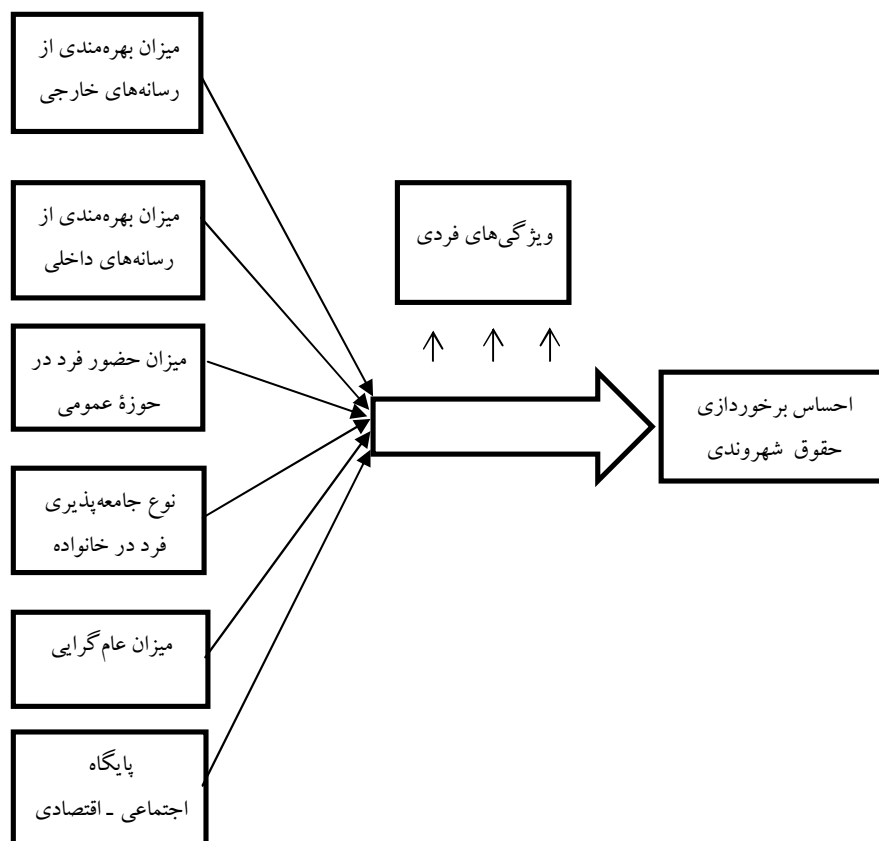
رسانه‌های جمعی نیز از دیگر عواملی هستند که در شکل دادن به اعتقادات و رفتار و نگرش‌های افراد تأثیرگذارند. هوستن رانی بر این باور است که در همه کشورهای دارای فناوری ارتباط جمعی، رسانه‌ها در شکل دادن به سمت‌گیری‌های اصلی و نیز افکار خاص بیشتر مردم نقش مستقیمی دارند. شروع تأثیرگذاری این عامل به هنگام انتشار اولین نشریات و روزنامه‌ها برمی‌گردد. در مراحل بعدی و هنگامی که رادیو در دهه ۱۹۲۰ پا به عرصه وجود گذاشت این تأثیرگذاری بسیار گسترده‌تر شد. پس از رادیو نوبت به تلویزیون رسید که همه اشکال رسانه‌ها را تحت‌الشعاع خود قرار داد. امروزه انواع مختلف رسانه‌های گروهی (روزنامه، مجلات،

رادیو، تلوزیون، فیلم، ماهواره، اینترنت و...) افراد بشر را تحت سیطره خود قرار داده‌اند. اکنون این رسانه امکان مخاطب قرار دادن میلیون‌ها و حتی میلیارد‌ها انسان را فراهم آورده‌اند (ونیتروبیلاوز، ۱۹۸۵؛ دانزیگر، ۱۹۹۱ به نقل از تاج مزینانی، ۱۳۸۲: ۸۸).

رسانه‌های مختلف از طریق دادن اطلاعات و اخبار به افراد، با شکل دادن افکار عمومی و در سطحی بالاتر، شکل دادن به رفتار افراد جامعه تأثیر عمیقی بر رفتار آنان می‌گذارند. ژوزف کلاپر در نظریه انتشار اطلاعات خود بیان می‌دارد که رسانه‌های جمعی نمی‌توانند عقاید را شکل و یا رفتار مخاطبان را تغییر دهند، بلکه صرفاً گونه‌های مختلف اطلاعات را ارسال و باورهای موجود را تقویت می‌کنند. این نظریه به قدرت غیرمستقیم بر تبلیغات تأکید می‌کند و معتقد است که: ۱- تعداد کمی از مردم تحت تأثیر دریافت‌های خود از رسانه‌ها تغییر رأی می‌دهند؛ ۲- مخاطبان رسانه‌ها، خود را در معرض پیام‌هایی قرار می‌دهند که با نگرش‌های پیشین آنها موافقت و سازگاری داشته باشد (دهقان، ۱۳۷۸: ۱۹-۲۰). بنابراین از آنجا که رسانه‌های جمعی به‌عنوان یکی از عوامل اجتماعی شدن، در توسعه و پیشرفت رفتار افراد، از جمله رفتار شهروندی در کنار دیگر نهادها، می‌توانند مؤثر واقع شوند و همچنین به دلیل اهمیت رسانه‌های جمعی در انتقال پیام‌های اجتماعی و سیاسی به افراد، نظریه ژوزف کلاپر که به قدرت غیرمستقیم رسانه‌ها در تقویت نگرش و رفتار شهروندی افراد تأکید دارد، مورد توجه قرار گرفته است. چرا که محتوای متفاوت و متناقض پیام‌های رسانه‌های داخلی و خارجی بر طرز تلقی و احساس آنها از شهروندی و برخورداری از حقوق شهروندی نقش مؤثری خواهند داشت.

مدل نظری

سن، جنس، وضعیت فعالیت

فرضیه‌های پژوهش

به نظر می‌رسد بین میزان بهره‌مندی از رسانه‌های داخلی و احساس برخورداری از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.

به نظر می‌رسد بین میزان بهره‌مندی از رسانه‌های خارجی و احساس برخورداری از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.

به نظر می‌رسد بین میزان حضور در حوزه عمومی و احساس برخورداری از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.

به نظر می‌رسد بین نوع جامعه‌پذیری فرد در خانواده و احساس برخورداری از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.

به نظر می‌رسد بین میزان استفاده از عام‌گرایی و احساس برخورداری از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.

به نظر می‌رسد بین نوع پایگاه اجتماعی - اقتصادی افراد و احساس برخورداری از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.

به نظر می‌رسد بین سن و احساس برخورداری از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.

به نظر می‌رسد بین جنس و احساس برخورداری از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.

به نظر می‌رسد بین وضعیت فعالیت افراد و احساس برخورداری از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.

روش پژوهش

روش مورد استفاده در این پژوهش پیمایش، واحد مشاهده فرد و سطح تحلیل خرد است. جامعه آماری این پژوهش جوانان ۱۵-۲۹ ساله شهر سیرجان هستند که با توجه به نتایج آخرین سرشماری نفوس و مسکن، تعداد جامعه آماری ۶۸۹۴۸ نفر است. تعداد جامعه نمونه با استفاده از فرمول کوکران و $d=0/05$ برابر با ۳۸۰ نفر محاسبه شده است. از آنجا که در این پژوهش جمعیت وسیع و پراکنده است، روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای به کار گرفته شده است. ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش، پرسش‌نامه بوده است. روایی پرسش‌نامه با استفاده از روایی صوری و پایایی آن با محاسبه آلفای کرونباخ تعیین شد که بیانگر مقدار مطلوب روایی و ثبات درونی پرسشنامه است:

جدول ۱- مقدار آلفای کرونباخ برای پایایی گویه‌های متغیرهای پژوهش

متغیر	تعداد گویه‌ها	آلفا
احساس برخورداری از حقوق شهروندی	۱۹	۰/۸۱۱
حضور در حوزه عمومی	۱۲	۰/۸۱۷
استفاده از رسانه‌های جمعی	۷	۰/۷۲۲
عام‌گرایی	۳	۰/۸۳۲
جامعه‌پذیری فرد در خانواده	۱۰	۰/۷۷۶
پایگاه اجتماعی - اقتصادی	۶	۰/۷۳۵

در نهایت به‌منظور به‌کارگیری روش آماری، ابتدا با استفاده از آزمون آماری کولموگروف اسمیرنوف نرمال بودن داده‌ها مورد آزمون قرار گرفت تا نوع روش آماری (پارامتری، غیرپارامتری) که باید مورد استفاده قرار گیرد، مشخص شود و در صورت نرمال بودن داده‌ها یکی از مهم‌ترین پیش‌فرض‌های آزمون‌های پارامتریک برقرار است. آزمون کولموگروف اسمیرنوف تک‌نمونه‌ای (آزمون نرمال بودن داده‌ها)

$$\left\{ \begin{array}{l} H_0 = \text{داده‌ها از جامعه نرمال آمده است} \\ H_1 = \text{داده‌ها از جامعه نرمال نیامده است} \end{array} \right.$$

$$\left\{ \begin{array}{l} H_0 = P > 0 \\ H_1 = P < 0.05 \end{array} \right.$$

جدول ۲- آزمون کولموگروف اسمیرنوف تک نمونه‌ای

متغیرها شاخص	رسانه جمعی	حوزه عمومی	جامعه پذیری	عام‌گرایی	پایگاه	احساس حقوق شهروندی
Z	۰/۶۶	۰/۵۱	۱/۱۴	۰/۷۱	۰/۸۶	۰/۸۲
P	۰/۷۶	۰/۹۶	۰/۱۴	۰/۶۷	۰/۴۳	۰/۵۱
سطح معناداری	۰/۰۵	۰/۰۵	۰/۰۵	۰/۰۵	۰/۰۵	۰/۰۵

با توجه به نتایج جدول ۲ و سطوح معناداری به دست آمده هریک از متغیرهای پژوهش که بزرگ‌تر از ۰/۰۵ است، داده‌های همه متغیرها نرمال است و برای آزمون هریک از متغیرها می‌توان از آزمون‌های پارامتریک استفاده کرد.

تعریف نظری و عملیاتی متغیرها

- احساس برخورداری از حقوق شهروندی

احساس به طرز تلقی و نگرش‌ها مربوط می‌شود (نبوی و دیگران، ۱۳۸۸: ۸۶). در واقع احساس به‌عنوان یکی از جنبه‌های مهم نگرش، تجربه درونی حاصل از محرک‌های محیطی است و به ارزیابی‌های مثبت یا منفی در مورد محرک‌های محیطی برمی‌گردد. در واقع افکار خوب یا بد افراد در مورد یک مسئله بیانگر احساس فرد درباره آن چیز است. در پژوهش‌های گذشته، احساسات جایگاهی نداشت ولی در پژوهش‌های اخیر به درک احساسات در مطالعه رفتار انسان‌ها تأکید خاصی می‌شود (Morris et al., 2002 به نقل از قلی‌پور، ۱۳۹۲: ۱۱۰-۱۱۱).

حقوق شهروندی: حقوق شهروندی مورد توجه در این مقاله نظریه حقوق شهروندی مارشال و کاستلز و دیویدسون است که حقوق را در قالب حقوق اجتماعی، سیاسی، مدنی و فرهنگی تعریف می‌کنند.

در مجموع احساس برخورداری از حقوق شهروندی، ارزیابی‌های مثبت و منفی جوانان از میزان برخورداری از حقوق شهروندی (اعم از اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و مدنی) است. چرا که تحقق شهروندی تنها در گرو آشنایی و آگاهی صرف از تصویب قوانین - تصویب قوانین مربوط به حقوق شهروندی در قانون اساسی جمهوری اسلامی - نیست بلکه کشف احساس و ارزیابی مثبت و منفی افراد از میزان برخورداری از حقوق شهروندی گام مؤثری در تحقق موقعیت شهروندی می‌تواند باشد.

جدول ۳- مراحل معرف‌سازی احساس برخورداری از حقوق شهروندی

مفهوم	ابعاد	معرف (گویه‌ها)
احساس برخورداری از حقوق شهروندی	حقوق اجتماعی	<p>در جامعه ما فرصت پیشرفت در زندگی برای همه وجود دارد؟</p> <p>در جامعه ما در استخدام افراد، به تجربه و تخصص آنها اهمیت داده می‌شود؟</p> <p>در جامعه ما افراد از امکانات (آموزشی، بهداشتی و...) برخوردارند؟</p> <p>در جامعه ما درآمدهای مردم کفاف هزینه‌های زندگی‌شان را می‌دهد؟</p> <p>در جامعه ما فرصت برابری برای قبول شدن افراد در کنکور دانشگاه وجود دارد؟</p>
	حقوق سیاسی	<p>در جامعه ما هر فردی می‌تواند از حق تشکیل اجتماعات و انجمن‌ها بهره‌مند شود؟</p> <p>در جامعه ما احزاب و گروه‌های سیاسی آزادی عمل دارند؟</p> <p>در جامعه ما همه مردم از حق رأی برخوردارند، حتی اگر نتوانند از آن به‌درستی استفاده کنند؟</p> <p>در جامعه ما اخبار و رخدادهای سیاسی به‌درستی در اختیار افراد قرار می‌گیرد؟</p>

<p>در جامعه ما باید آزادی بیان و عقیده برای همه افراد جامعه وجود داشته باشد؟</p> <p>در جامعه ما مسئولان برای همه اقوام و اقلیت‌های کشور ارزش یکسانی قائل‌اند؟</p> <p>در جامعه ما قانون برای همه یکسان اجرا می‌شود؟</p> <p>در جامعه ما اجازه داده می‌شود همه افراد و گروه‌ها بتوانند عضو نامزدهای سیاسی شوند؟</p>	<p>حقوق مدنی</p>	
<p>در جامعه ما همه ایرانیان چه مسلمانان و چه غیرمسلمانان در انجام مراسم مذهبی خود آزادند؟</p> <p>در جامعه ما قومیت‌های مختلف حق انتشار نشریات به زبان مادری خود دارند؟</p> <p>در جامعه ما اقلیت‌های مختلف از حقوق برابر با اکثریت افراد جامعه برخوردارند؟</p> <p>در جامعه ما هویت انسان به قوم و طایفه او بستگی دارد، پس هر فرد به‌عنوان عضو آن قوم و طایفه باید مصالح آن را بر همه چیز مقدم بداند؟</p>	<p>حقوق فرهنگی</p>	

– رسانه‌های جمعی

رسانه‌های جمعی یا گروهی شامل تنوع وسیعی از رسانه‌ها مثل تلویزیون، روزنامه، فیلم، مجله، رادیو، اینترنت، تبلیغات و... می‌شوند. این رسانه‌ها را گروهی یا توده‌ای می‌نامند؛ زیرا به توده‌های مخاطبان – یعنی مخاطبانی که شامل شمار بسیاری از مردم می‌شود – عرضه می‌شود (گیدنز، ۱۳۷۶: ۶۵۳).

جدول ۴- مراحل معرف‌سازی رسانه‌های جمعی

مفهوم	مؤلفه	معرف (گویه‌ها)
میزان بهره‌مندی از رسانه‌های جمعی	رسانه‌های داخلی	- میزان استفاده از تلویزیون - میزان گوش دادن به کانال‌های رادیوی داخلی - میزان استفاده از سایت‌های اینترنت داخلی - میزان مطالعه مجله و روزنامه
	رسانه‌های خارجی	- میزان استفاده از ماهواره - میزان گوش دادن به کانال‌های رادیوی داخلی - میزان استفاده از سایت‌های اینترنت خارجی

- حوزه عمومی

حوزه عمومی فضایی است حقیقی یا مجازی که افراد در آن به بحث و گفت‌وگوی عقلانی درباره مسایل مورد علاقه می‌پردازند تا به توافقی دست یابند. دسترسی برابر همه افراد به این حوزه، آزادی در طرح هرگونه بحث و دخالت نکردن قدرت در این مباحث، جزء شروط ضروری آن است (آزاد ارمکی و امامی، ۱۳۸۳: ۵۸).

جدول ۵- مراحل معرف‌سازی حضور در عرصه‌های عمومی

مفهوم	مؤلفه	معرف (گویه‌ها)
حضور فرد در عرصه‌های عمومی	مشارکت در بحث و گفت‌وگوهای اجتماعی و غیره	- روابط بین‌المللی - مسائل فرهنگی - مسائل اجتماعی - مسائل اقتصادی - مسائل سیاسی - مسائل منطقه و شهر خود

<p>- باشگاه‌ها و تیم‌های ورزشی</p> <p>- تشکل‌ها و شوراهای صنفی</p> <p>- انجمن اسلامی و بسیج محلی، دانشجویی، مراکز خیریه و صندوق‌های قرض‌الحسنه دوستانه و غیره</p> <p>- انجمن‌های هنری، ادبی، علمی</p> <p>- کانون‌ها یا هیأت‌های مذهبی و مساجد</p>	<p>فعالیت و مشارکت در قالب نهادهای مختلف</p>
---	--

- جامعه‌پذیری فرد در خانواده

جامعه‌پذیری جریان کنش متقابل اجتماعی است که از طریق آن مردم شخصیت خود را به دست می‌آورند و شیوه‌های زندگی اجتماعی در جامعه خود را می‌آموزند (رابرتسون، ۱۳۷۷: ۱۱۲). خانواده اصل و نهاد جامعه بشری است و بستر منظم، منسجم و هدفمند است که هماهنگی و همسویی اعضای اصلی آن، یعنی زن و شهر و سپس فرزندان، مؤلفه‌های شاخص در میزان پیشرفت و موفقیتش محسوب می‌شود (اژه‌ای، ۱۳۸۳: ۱۱۹). نخستین تجربه مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها در خانواده شکل می‌گیرد، بنابراین نوع روابط در خانواده در شکل‌گیری احساس و طرز تلقی افراد بسیار تاثیرگذار است.

خانواده اقتدارگرا: خانواده‌ای است که در آن بر قدرت و احترام والدین بیش از اندازه تأکید می‌شود و افرادی که در این نوع خانواده پرورش می‌یابند معمولاً مطیع و فرمانبردارند و از خود استقلال کافی ندارند (احمدی، ۱۳۷۸: ۷۰).

خانواده دموکراتیک: خانواده‌ای است که هر یک از اعضای خانواده در اجرای امور زندگی دارای حقوق و امتیازات متناسبی هستند. افرادی که در این خانواده بزرگ می‌شوند استقلال لازم را دارند و می‌توانند رهبری گروه را برعهده بگیرند (همان: ۷۱).

جدول ۶- مراحل معرف‌سازی جامعه‌پذیری فرد در خانواده

مفهوم	مؤلفه	معرف (گویه‌ها)
جامعه‌پذیری فرد در خانواده	میزان دخالت فرزندان در تصمیمات خانواده	- جابجایی و تعویض منزل - جابجایی و تعویض لوازم منزل - ازدواج فرزندان - هزینه کردن درآمد خانواده - نحوه گذراندن اوقات فراغت - دیدن آشنایان و اقوام
	میزان اجبار والدین در اعمال نظرات والدین	- رابطه با دوستان - مدل و رنگ لباس - میهمانی رفتن - آرایش سروصورت

- عام‌گرایی

ارزش‌های اجتماعی که در عصر جدید در سطح جامعه ملی مطرح می‌شود، عام‌گرایی است و این ارزش ناظر بر تضاد قومی در جامعه است. به عبارت دقیق‌تر، در اکثر جوامع بین اجتماعات کوچک و بزرگ، کم‌وبیش به صورت بالقوه و یا بالفعل نوعی ادعای کهنتری و برتری ارزشی (خاص‌گرایی) روی محورهای مختلف نژادی، قومی، مذهبی، زبانی و... وجود دارد، در مقابل این خاص‌گرایی، ارزش و اعتبار اجتماع جامعه‌ای یا عام‌گرایی مطرح می‌شود. این ارزش به اجتماع جامعه‌ای اجازه می‌دهد تا بتواند تمامی اجتماعات بی‌شمار، همراه با تفاوت‌ها و داعیه‌های متفاوت آنها را به صورت مسالمت‌آمیز دربرگیرد (چلبی، ۱۳۸۳: ۴۴).

جدول ۷- مراحل معرف‌سازی عام‌گرایی

معرف (گویه‌ها)	مفهوم
<p>- به یک مأمور مالیات محاسبه میزان مالیات شراکتی سپرده می‌شود که از قضا صاحب آن شرکت با او آشنایی فAMILI دارد؛ به همین دلیل او مجبور می‌شود برای او مالیات کمتری بنویسد. اگر شما جای او بودید چقدر احتمال داشت مثل او عمل کنید؟</p> <p>- رئیس بانکی قرار است به تعدادی از مشتریان وام دهد؛ یکی از مشتریان از همشهریان او محسوب می‌شود و به دلیل مشکلات مالی عجله دارد. رئیس بانک پس از مدتی خارج از نوبت به او وام می‌دهد؛ چقدر احتمال داشت اگر جای او بودید مثل او رفتار می‌کردید؟</p> <p>- رئیس یک شرکت خصوصی برادر همکار خود را که به دلیل مشغله‌های خانوادگی گاه و بیگاه از شرکت خارج می‌شود و ضوابط شرکت را رعایت نمی‌کند، نمی‌تواند مانند سایر کارمندان جریمه کند. چقدر احتمال دارد اگر جای آن رئیس بودید مانند او عمل می‌کردید؟</p>	<p>عام‌گرایی</p>

- پایگاه اجتماعی - اقتصادی

به عقیده وبر تمامی افرادی که از احترام یا پرستیژ اجتماعی مشابه و یکسانی برخوردارند دارای پایگاه یکسان و برابری هستند. پایگاه یک فرد در عرصه اجتماعی از میزان پرستیژی که از دیگران کسب می‌کند، ناشی می‌شود. معیار قضاوت درباره پایگاه افراد در جامعه دوری و نزدیکی افراد مورد نظر نسبت به ارزش‌های حاکم در آن جامعه است؛ مثل میزان تحصیلات، موقعیت شغلی و درآمد. به نظر وبر دارندگان پایگاه اجتماعی مشابه در جامعه سهم برابری از حیثیت و احترام دارند و از درون احساس همبستگی می‌کنند (وبر، ۱۳۷۳: ۶۵-۶۶).

در این پژوهش با استفاده از شاخص‌هایی مثل درآمد، تحصیلات و منزلت شغلی پدر و مادر، پایگاه اقتصادی - اجتماعی فرد سنجیده می‌شود.

جدول ۸- مراحل معرف‌سازی پایگاه اجتماعی - اقتصادی

مفهوم	مؤلفه	معرف (گویه‌ها)
پایگاه اجتماعی - اقتصادی	مشاغل	- قانون‌گذار و مقامات عالی رتبه - متخصصان - تکنیسین و دستیاران - کارمندان امور اداری و دفتری - کارکنان ماهر جنگلداری و کشاورزی - کارکنان ساختمانی و استخراج - متصدیان و مونتاژکاران و رانندگان وسایل نقلیه - کارگران ساده
	تحصیلات	- بی‌سواد - خواندن و نوشتن - ابتدایی - سیکل - دیپلم - فوق‌دیپلم - لیسانس - فوق‌لیسانس و بالاتر
	درآمد	- درآمد به‌صورت سوال باز مطرح شده است

توصیف یافته‌ها

برحسب مشخصات فردی (سن، جنس و وضعیت فعالیت)، از مجموع پاسخگویان بیشتر پاسخگویان (جوانان)، پسران بوده‌اند. چنانکه از مجموع ۳۸۰ پاسخگو، ۵۷/۴ درصد پاسخگویان را پسران و ۴۲/۴ درصد پاسخگویان را دختران تشکیل داده‌اند. رده سنی مجموع پاسخگویان ۱۵-۲۹ سال بوده است که بیشتر این پاسخگویان (۴۵ درصد)

در رده سنی ۲۰-۲۴ قرار داشته‌اند و کمترین پاسخگویان (۲۱ درصد) در رده سنی ۱۵-۲۹ سال قرار داشته‌اند. همچنین از مجموع پاسخگویان (جوانان) ۴۵/۳ درصد دانشجوی و ۲ درصد پاسخگویان را کارآموزان تشکیل داده‌اند. به عبارت دیگر بیشترین پاسخگویان در نمونه حاضر، جوانان دانشجوی و کمترین آنان را کارآموزان تشکیل می‌دهند.

در پژوهش حاضر متغیر احساس برخورداری از حقوق شهروندی در قالب ۴ بعد (حقوق اجتماعی، سیاسی، مدنی و فرهنگی) در نظر گرفته شده است که در جدول زیر یافته‌های توصیفی هر کدام به صورت جدول مجزا مطرح شده است. در نهایت از مجموع سؤالات هر مؤلفه میزان احساس برخورداری از حقوق شهروندی در قالب سه طبقه (کم، متوسط، زیاد) مطرح می‌شود.

طبق یافته‌های پژوهش در جدول ۹، از میان گویه‌های مربوط به احساس برخورداری از حقوق اجتماعی در نمونه جوانان شهر سیرجان بیشترین احساس و ارزیابی مثبت در میان پاسخگویان با گویه «در جامعه ما فرصت برابری در برابر قبول شدن افراد در کنکور دانشگاه وجود دارد» بوده است. به عبارت دیگر حدود ۶۲ درصد جوانان احساس قوی و مثبتی به مؤلفه مذکور داشته‌اند. در مقابل کمترین احساس مثبت با گویه «درآمدهای مردم کفاف هزینه‌های زندگی‌شان را می‌دهد» است. به عبارت دیگر حدود ۷۴ درصد از جوانان ارزیابی منفی به این سؤال داشته‌اند و تنها ۱۰ درصد جوانان احساس مثبتی به گویه مذکور داشته‌اند. در مجموع با نگاه دقیق‌تر می‌توان بیان داشت از میان ۵ سؤال مربوط به احساس برخورداری از حقوق اجتماعی شهروندی، احساس بیشتر پاسخگویان در سطح متوسط و رو به مخالف بوده است و تنها در مورد گویه مربوط به «در جامعه فرصت برابری در برابر قبول شدن در کنکور دانشگاه وجود دارد» دیدگاه موافق دیده می‌شود.

جدول ۹- توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب احساس برخورداری از حقوق اجتماعی

معرف	توزیع	کاملاً مخالف	مخالف	بی‌تفاوت	موافق	کاملاً موافق	جمع	داده‌های از دست رفته
در جامعه ما فرصت پیشرفت در زندگی برای همه وجود دارد	فراوانی درصد	۶۸ ۱۷/۹	۹۶ ۲۵/۳	۱۱۳ ۲۹/۷	۶۹ ۱۸/۲	۳۴ ۸/۹	۳۸۰	-
در استخدام افراد، به تجربه و تخصص آنها اهمیت داده می‌شود	فراوانی درصد	۷۴ ۱۹/۵	۱۲۱ ۳۱/۸	۱۱۸ ۳۱/۱	۵۲ ۱۳/۷	۱۵ ۳/۹	۳۸۰	-
در جامعه ما افراد از امکانات (آموزشی، بهداشتی و...) برخوردارند	فراوانی درصد	۵۴ ۱۴/۲	۱۱۵ ۳۰/۳	۱۴۹ ۳۹/۳	۴۶ ۱۲/۱	۱۱ ۲/۹	۳۷۵	۵
درآمدهای مردم کفاف هزینه‌های زندگی‌شان را می‌دهد	فراوانی درصد	۱۴۵ ۳۸/۲	۱۳۴ ۳۵/۳	۶۴ ۱۶/۸	۲۷ ۷/۱	۷ ۱/۸	۳۷۷	۳
در جامعه ما فرصت برابری در برابر قبول شدن افراد در کنکور دانشگاه وجود دارد	فراوانی درصد	۲۴ ۶/۴	۴۰ ۱۰/۷	۸ ۲/۳	۱۲۶ ۳۳/۶	۱۰۵ ۲۸	۳۰۳	۷۷

طبق یافته‌های جدول ۱۰ نتایج نشان می‌دهد که اکثریت جوانان در زمینه احساس برخورداری از حقوق سیاسی نظر بینابین و متوسطی داشته‌اند. در واقع حدود ۲۰ تا ۳۰ درصد جوانان از بیان دیدگاه موافق یا مخالف خود به هریک از گویه‌های احساس

برخورداری از حقوق سیاسی شهروندی امتناع کرده‌اند و در واقع ابراز داشته‌اند که احساس بینابین و متوسطی را دارند. با وجود این بیشترین احساس و ارزیابی مثبت با مؤلفه «برخورداری از حق رأی» بوده است. به عبارت دیگر حدود ۵۹ درصد از جوانان احساس می‌کنند که از حق رأی در جامعه برخوردارند؛ هرچند که از آن به درستی استفاده نکنند» در مقابل کمترین احساس مثبت با مؤلفه «برخورداری از حق تشکیل اجتماعات» و بعد از آن با مؤلفه «در جامعه ما احزاب و گروه‌های سیاسی آزادی عمل دارند» است. به عبارت دیگر از مجموع نتایج موافق و کاملاً موافق جوانان می‌توان بیان داشت که حدود ۶۰ درصد از جوانان احساس می‌کردند که در جامعه ما همه افراد جامعه از حق رأی برخوردارند، حتی اگر آن را به درستی انجام ندهند. از طرف دیگر تنها ۱۵ درصد از جوانان احساس مثبت به حق تشکیل اجتماعات در جامعه دارند و ۵۸ درصد از جوانان احساس منفی به این گویه دارند. همچنین اینکه تنها ۱۸ درصد از جوانان احساس مثبت با این مسئله داشته‌اند که در جامعه ما احزاب و گروه‌های مختلف دارای آزادی عمل هستند و ۵۹ درصد از جوانان مخالف این مسئله بوده‌اند.

جدول ۱۰- توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب احساس برخورداری از حقوق سیاسی

معرف	توزیع	کاملاً مخالف	مخالف	بی‌تفاوت	موافق	کاملاً موافق	جمع	داده‌های از دست رفته
در جامعه ما امکان دسترسی به اطلاعات در زمینه‌های مختلف برای همه فراهم است	فراوانی درصد	۵۰	۹۹	۱۲۰	۹۰	۲۰	۳۷۹	۱
		۱۳/۲	۲۶/۱	۳۱/۶	۲۳/۷	۵/۳		

۳	۳۷۷	۸ ۲/۱	۴۹ ۱۲/۹	۱۳۹ ۳۶/۶	۱۳۳ ۳۵	۴۸ ۱۲/۶	فراوانی درصد	در جامعه ما هر فردی می‌تواند از حق تشکیل اجتماعات و انجمن‌ها بهره‌مند شود
۶	۳۷۴	۱۴ ۳/۷	۵۲ ۱۳/۷	۱۰۱ ۲۶/۶	۱۱۶ ۳۰/۵	۹۱ ۲۳/۹	فراوانی درصد	در جامعه ما احزاب و گروه‌های سیاسی آزادی عمل دارند
۳	۳۷۷	۷۲ ۱۸/۹	۱۴۸ ۴۰	۷۲ ۱۸/۹	۵۹ ۲۸/۶	۲۶ ۶/۸	فراوانی درصد	همه مردم در جامعه از حق رأی برخوردارند حتی اگر نتوانند از آن به درستی استفاده کنند
۳	۳۷۷	۲۱ ۵/۵	۵۴ ۱۴/۲	۱۱۴ ۳۰/۲	۱۰۸ ۲۸/۶	۸۰ ۲۱/۴	فراوانی درصد	در جامعه ما اخبار و رخدادهای سیاسی به درستی در اختیار افراد قرار می‌گیرد

طبق یافته‌های پژوهش در جدول ۱۱، نتایج نشان می‌دهد که اکثریت پاسخگویان احساس منفی و مخالفت بالایی را با گویه‌های این مؤلفه دارند. به عبارت دیگر بین ۱۰۰ تا ۱۳۰ نفر از پاسخگویان به هریک از گویه‌های حقوق مدنی شهروندی پاسخ مخالف داده‌اند و از مجموع گویه‌های مخالف و خیلی مخالف نتایج نشان داده است که حدود ۵۰ درصد از جوانان در پاسخ به هر گویه احساس منفی داشته‌اند و میزان موافقت آنها با هریک از گویه‌های این مؤلفه حدود ۲۰ درصد است. در نمونه جوانان شهر سیرجان بیشترین مخالف با معرف «در جامعه ما قانون برای همه یکسان اجرا می‌شود» و بعد از آن «در جامعه ما اگر حقی از کسی ضایع شود، می‌تواند به حق خود برسد» است. به عبارت دیگر ۶۲ درصد از پاسخگویان ارزیابی و دیدگاه منفی به این مسئله داشتند که در جامعه ما قانون برای همه افراد یکسان اجرا می‌شود و حدود ۵۵

بررسی احساس برخورداری از حقوق شهروندی ... ۱۰۱

درصد از جوانان نیز مخالف این مسئله بودند که در جامعه اگر حقی از کسی ضایع شود می‌تواند به حق خود دست یابد. کمترین مخالف و ارزیابی منفی نیز با گویه «آزادی بیان و عقیده باید برای همه افراد جامعه وجود داشته باشد» است. به عبارت دیگر تنها ۴۹/۵ درصد احساس و دیدگاه منفی به این مسئله داشته‌اند که آزادی بیان و عقیده باید برای همه افراد وجود داشته باشد و تنها ۱۴/۲ درصد از جوانان دیدگاه مثبت داشتند؛ با وجود آنکه از میان همه گویه‌های مربوط به حقوق مدنی کمترین درصد را دارد، اما تقریباً نزدیک به نیم درصد از فراوانی را به خود اختصاص داده است.

جدول ۱۱- توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب احساس برخورداری از حقوق مدنی

معرف	رتبه	کاملاً مخالف	مخالف	تبیان	موافق	کاملاً موافق	نوع	داده‌های از دست رفته
آزادی بیان و عقیده باید برای همه افراد جامعه وجود داشته باشد	فراوانی درصد	۸۰ ۲۱/۱	۱۰۷ ۲۸/۴	۹۹ ۲۶/۳	۶۴ ۱۷	۲۷ ۷/۲	۳۷۷	۴
در جامعه ما مسئولان برای همه اقوام و اقلیت‌های کشور ارزش و احترام یکسانی قائل‌اند	فراوانی درصد	۷۹ ۲۱	۱۱۳ ۳۰	۹۶ ۲۵/۵	۷۰ ۱۸/۷	۱۸ ۴/۷	۳۷۶	۴
در جامعه ما قانون برای همه یکسان اجرا می‌شود	فراوانی درصد	۱۰۵ ۲۷/۶	۱۲۹ ۳۳/۹	۷۹ ۲۰/۸	۴۶ ۱۲/۱	۱۶ ۴/۲	۳۷۵	۵
در جامعه ما اگر حقی از کسی ضایع شود، می‌تواند به حق خود برسد	فراوانی درصد	۸۰ ۲۱	۱۳۰ ۳۴/۲	۱۱۰ ۲۸/۹	۴۰ ۱۰/۷	۱۴ ۳/۷	۳۷۴	۶
در جامعه ما اجازه داده می‌شود تا همه افراد بتوانند عضو نامزدهای سیاسی شوند	فراوانی درصد	۷۱ ۱۸/۹	۱۲۴ ۳۲/۶	۱۱۲ ۲۹/۴	۵۶ ۱۴/۹	۱۲ ۳/۲	۳۷۵	۵

طبق یافته‌های پژوهش در جدول ۱۲، نتایج نشان می‌دهند که اکثریت جوانان احساس متوسطی را به حقوق فرهنگی داشته‌اند. زیرا حدود ۱۰۰ نفر از پاسخگویان به هریک از گویه‌های احساس برخورداری از حقوق فرهنگی احساس متوسط و بینابینی داشته‌اند. کمترین احساس متوسط با گویه «در جامعه ما مسلمانان و غیرمسلمانان در انجام مراسم مذهبی خود آزادند» اختصاص دارد و نتایج دیگر گویه‌های این مؤلفه (متوسط) تقریباً یکسان است. از میان معرف‌های احساس برخورداری از حقوق فرهنگی در نمونه جوانان شهر سیرجان بیشترین احساس مثبت با معرف «در جامعه همه ایرانیان، چه مسلمانان و چه غیرمسلمانان، در انجام مراسم مذهبی خود آزادند» بوده است با مجموع نتایج موافق و خیلی موافق پاسخگویان به این گویه ۴۴ درصد از جوانان دیدگاه و ارزیابی مثبتی داشته‌اند و ۲۵ درصد از جوانان دیدگاه و احساس منفی داشته‌اند و کمترین ارزیابی مثبت با گویه «در جامعه ما اقلیت‌های مختلف از حقوق برابر با اکثریت افراد جامعه برخوردارند» است. به عبارت دیگر از مجموع پاسخگویان ۴۴ درصد از جوانان دیدگاه خیلی منفی و منفی و تنها ۲۰ درصد از جوانان احساس قوی و مثبتی را به این گویه داشته‌اند.

در مجموع از ترکیب سؤالات مربوط به هریک از مؤلفه‌های احساس برخورداری از حقوق شهروندی، ۱۸ سؤال مطرح شده است که نتایج توزیع درصد فراوانی پاسخگویان به تفکیک احساس برخورداری از حقوق شهروندی نشان می‌دهد ۶۵ درصد از پاسخگویان میزان احساس برخورداری‌شان از حقوق شهروندی در سطح متوسط است و ۲۱ درصد از پاسخگویان اعلام داشتند که میزان برخورداری‌شان از حقوق شهروندی کم بوده است.

جدول ۱۲- توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب احساس برخورداری از حقوق فرهنگی

داده‌های از دست رفته	جمع	کاملاً موافق	موافق	بی‌تفاوت	مخالف	کاملاً مخالف	توزیع	معرف
۴	۳۷۶	۴۶ ۱۲/۲	۱۱۸ ۳۱/۳۸	۸۱ ۲۱/۳	۷۴ ۱۹/۷	۵۷ ۱۵/۲	فراوانی درصد	در جامعه ما مسلمانان و غیرمسلمانان در انجام مراسم مذهبی خود آزادند
۱۱	۳۶۹	۲۷ ۷/۱	۹۴ ۲۴/۷	۱۲۳ ۳۲/۳	۷۹ ۲۰/۷	۴۶ ۱۲/۱۰	فراوانی درصد	در جامعه ما قومیت مختلف حق انتشار نشریات به زبان مادری خود را دارند
۵	۳۷۵	۷ ۱/۹	۶۹ ۱۸/۱	۱۳۳ ۳۵	۱۱۴ ۳۰	۵۲ ۱۳/۶	فراوانی درصد	در جامعه ما اقلیت‌های مختلف از حقوق برابر با اکثریت برخوردارند
۸	۳۷۲	۳۹ ۱۰/۴	۷۶ ۲۰/۳	۱۱۵ ۳۰/۷	۱۰۷ ۲۸/۶	۳۷ ۹/۹	فراوانی درصد	هویت هر فرد به قوم و طایفه آن بستگی دارد، پس هر فرد باید مصالح آن را مقدم شمارد

توزیع درصد فراوانی پاسخگویان به تفکیک میزان استفاده از رسانه‌های داخلی:

۶۵ درصد از پاسخگویان میزان استفاده خود از رسانه‌های داخلی در سطح کم و ۷

درصد در سطح متوسط و ۱ درصد در سطح زیاد است.

توزیع درصد فراوانی پاسخگویان به تفکیک میزان استفاده از رسانه‌های خارجی:

۶۰ درصد اعلام داشته‌اند میزان استفاده آنها از رسانه‌های خارجی در سطح کم و ۵

درصد در سطح متوسط بوده است. در مجموع نتایج نشان داده است میزان استفاده از رسانه‌های داخلی و خارجی کم است و پاسخگویان بیشترگرایش به رسانه‌های داخلی از جمله تلویزیون دارند.

توزیع درصد فراوانی پاسخگویان به تفکیک حوزه عمومی: شایان ذکر است میزان حضور افراد - جوانان - در حوزه عمومی در سطح متوسط بوده است؛ به عبارت دیگر ۱۴ درصد از پاسخگویان در سطح کم و ۶۳ درصد در سطح متوسط و ۱۶ درصد در سطح زیاد در عرصه عمومی حضور دارند و مشارکت می‌کنند.

توزیع درصد فراوانی پاسخگویان برحسب نوع جامعه‌پذیری فرد در خانواده: ۵ درصد از پاسخگویان اعلام داشته‌اند میزان جامعه‌پذیری فرد در خانواده کم، ۷۵ درصد معتقد بودند میزان جامعه‌پذیری فرد در خانواده متوسط و ۱۷ درصد معتقد بودند جامعه‌پذیری فرد در خانواده زیاد است.

توزیع درصد فراوانی پاسخگویان به تفکیک پایگاه اجتماعی - اقتصادی: ۳۶ درصد از پاسخگویان در طبقه پایین و ۳۵ درصد دارای پایگاه اجتماعی - اقتصادی متوسط و ۱۹ درصد دارای پایگاه اجتماعی بالا بوده‌اند. در مجموع نتایج نشان داده است که پایگاه اجتماعی - اقتصادی بیشتر پاسخگویان در سطح متوسط بوده است.

تبیین یافته‌ها

۱. فرضیه نخست پژوهش مبنی بر این است که «به نظر می‌رسد بین میزان استفاده از رسانه‌های داخلی با احساس برخورداری از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد»؛ یعنی هرچه میزان استفاده از رسانه‌های داخلی بیشتر باشد احساس برخورداری از حقوق شهروندی بیشتر است. با توجه به سطح معناداری پیرسون، می‌توان گفت رابطه معناداری بین میزان استفاده از رسانه‌های داخلی و احساس برخورداری از حقوق شهروندی وجود دارد. به عبارت دیگر میزان استفاده از رسانه‌های داخلی بر احساس برخورداری از حقوق شهروندی پاسخگویان تأثیرگذار است و جهت رابطه مستقیم

است. یعنی هرچه میزان استفاده از رسانه‌های داخلی بالاتر باشد، احساس برخورداری از حقوق شهروندی بالاتر است. بنابراین فرضیه پژوهش که بیانگر رابطه این دو متغیر بود، تأیید می‌شود. ضریب همبستگی بین میزان استفاده از رسانه‌های داخلی و میزان احساس برخورداری از حقوق شهروندی برابر ۰/۱۶۲ است. ضریب تعیین حاصل از این رابطه نشان می‌دهد که ۲ درصد از واریانس متغیر احساس برخورداری از حقوق شهروندی ناشی از میزان استفاده از رسانه‌های داخلی است.

جدول ۱۳- آزمون همبستگی پیرسون برای فرضیه نخست

شاخص آماری متغیرها	ضریب همبستگی	R ²	Sig	سطح معناداری
میزان استفاده از رسانه‌های داخلی احساس برخورداری از حقوق شهروندی	۰/۱۶۲	۰/۰۲	۰/۰۱۳	۰/۰۵

۲. در فرضیه دوم «به نظر می‌رسد بین میزان استفاده از رسانه‌های خارجی و احساس برخورداری از حقوق شهروندی رابطه معنادار وجود دارد»؛ با توجه به سطح معناداری پیرسون (۰/۰۴)، می‌توان گفت رابطه معناداری بین میزان استفاده از رسانه‌های خارجی و احساس برخورداری از حقوق شهروندی وجود دارد. بنابراین فرضیه پژوهش که بیانگر رابطه این دو متغیر بود، تأیید می‌شود. بنابراین می‌توان گفت میزان استفاده از رسانه‌های خارجی بر احساس برخورداری از حقوق شهروندی جوانان تأثیر داشته است اما جهت رابطه معکوس است، یعنی هرچه میزان استفاده از رسانه‌های خارجی کمتر باشد، احساس برخورداری از حقوق شهروندی در بین جوانان بیشتر است.

جدول ۱۴- آزمون همبستگی پیرسون برای فرضیه دوم

شاخص آماری متغیرها	ضریب همبستگی	R ²	Sig	سطح معناداری
میزان استفاده از رسانه‌های خارجی احساس برخورداری از حقوق شهروندی	-۰/۱۳۸	۰/۰۱	۰/۰۴۱	۰/۰۵

۳. در فرضیه سوم «به نظر می‌رسد بین میزان حضور در حوزه عمومی و احساس برخورداری از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد»؛ این فرضیه بیان می‌کند که بین حضور فرد در عرصه عمومی با متغیر احساس برخورداری از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد. همان طور که در جدول ۱۵ مشاهده می‌شود با توجه به سطح معناداری پیرسون، می‌توان گفت رابطه معناداری بین میزان حضور در حوزه عمومی و احساس برخورداری از حقوق شهروندی وجود دارد. به عبارت دیگر میزان حضور در حوزه عمومی بر احساس برخورداری از حقوق شهروندی پاسخگویان تأثیرگذار است. جهت رابطه مستقیم است. یعنی هرچه میزان حضور در حوزه عمومی بالاتر باشد، احساس برخورداری از حقوق شهروندی بالاتر است. بنابراین فرضیه پژوهش که رابطه این دو متغیر بود، تأیید می‌شود. ضریب همبستگی بین میزان حضور در حوزه عمومی و میزان احساس برخورداری از حقوق شهروندی برابر ۰/۱۱ است. ضریب تعیین حاصل از این رابطه نشان می‌دهد که ۲ درصد از واریانس متغیر احساس برخورداری از حقوق شهروندی ناشی از میزان حضور در حوزه عمومی است.

جدول ۱۵- آزمون همبستگی پیرسون برای فرضیه سوم

شاخص آماری متغیرها	ضریب همبستگی	R ²	Sig	سطح معناداری
میزان حضور در حوزه عمومی احساس برخورداری از حقوق شهروندی	۰/۱۱	۰/۰۲	۰/۰۳	۰/۰۵

۴. در فرضیه چهارم «به نظر می‌رسد بین نوع جامعه‌پذیری فرد در خانواده و احساس برخورداری از حقوق شهروندی رابطه معناداری وجود دارد»؛ همان‌طور که در جدول ۱۶ مشاهده می‌شود، با توجه به سطح معناداری پیرسون، می‌توان گفت رابطه معناداری بین نوع جامعه‌پذیری فرد و احساس برخورداری از حقوق شهروندی وجود دارد. به عبارت دیگر نوع جامعه‌پذیری فرد بر احساس برخورداری از حقوق شهروندی پاسخگویان تأثیرگذار و جهت رابطه نیز مستقیم است. یعنی هرچه میزان جامعه‌پذیری فرد در خانواده بالاتر باشد، احساس برخورداری از حقوق شهروندی بالاتر است. بنابراین فرضیه پژوهش که رابطه این دو متغیر بود، تأیید می‌شود. ضریب همبستگی بین نوع جامعه‌پذیری فرد در خانواده و میزان احساس برخورداری از حقوق شهروندی برابر ۰/۲۰ است. ضریب تعیین حاصل از این رابطه نشان می‌دهد که ۳ درصد از واریانس متغیر احساس برخورداری از حقوق شهروندی ناشی از نوع جامعه‌پذیری فرد در خانواده است.

جدول ۱۶- آزمون همبستگی پیرسون برای فرضیه چهارم

شاخص آماری متغیرها	ضریب همبستگی	R ²	Sig	سطح معناداری
نوع جامعه‌پذیری فرد در خانواده احساس برخورداری از حقوق شهروندی	۰/۲۰	۰/۰۳	۰/۰۵	۰/۰۵

۵. در فرضیه پنجم «به نظر می‌رسد بین میزان عام‌گرایی و احساس برخورداری از حقوق شهروندی رابطه معناداری وجود دارد»؛ یعنی هر چه میزان عام‌گرایی در افراد بیشتر باشد، احساس برخورداری از حقوق شهروندی در بین افراد بیشتر است. همان‌طور که در جدول ۱۷ مشاهده می‌شود، با توجه به سطح معناداری پیرسون که ۰/۰۸ است، نتیجه می‌گیریم که رابطه معناداری میان میزان عام‌گرایی و احساس

برخوررداری از حقوق شهروندی وجود ندارد. به عبارت دیگر، میزان عام‌گرایی بر احساس برخوردارگی از حقوق شهروندی پاسخگویان تأثیری ندارد و در نتیجه فرضیه پژوهش که بیانگر رابطه این دو متغیر بود، رد می‌شود. نتایج پژوهش‌های دیگر از جمله پژوهش دادوندی (۱۳۸۸) که تأثیر عام‌گرایی بر آگاهی از حقوق شهروندی را مورد بررسی قرار می‌دهد نیز این رابطه، مورد تأیید قرار نگرفته است.

جدول ۱۷- آزمون همبستگی پیرسون برای فرضیه پنجم

شاخص آماری متغیرها	ضریب همبستگی	R ²	Sig	سطح معناداری
میزان عام‌گرایی احساس برخوردارگی از حقوق شهروندی	۰/۰۹۶	۰/۰۰۱	۰/۰۸۳	۰/۰۵

۶. فرضیه ششم پژوهش «به نظر می‌رسد بین نوع پایگاه اقتصادی - اجتماعی فرد و احساس برخوردارگی از حقوق شهروندی رابطه معناداری وجود دارد». به عبارت دیگر هرچه پایگاه اجتماعی - اقتصادی فرد بالاتر باشد احساس برخوردارگی از حقوق شهروندی بیشتر است. همان‌طور که در جدول ۱۸ مشاهده می‌شود با توجه به سطح معناداری پیرسون که ۰/۴۰ است، نتیجه می‌گیریم که رابطه معناداری میان نوع پایگاه اجتماعی - اقتصادی و احساس برخوردارگی از حقوق شهروندی وجود ندارد. به عبارت دیگر، نوع پایگاه اجتماعی - اقتصادی بر احساس برخوردارگی از حقوق شهروندی پاسخگویان تأثیری ندارد. بنابراین فرضیه پژوهش که رابطه این دو متغیر بود، رد می‌شود.

نتایج پژوهش‌های دیگر از جمله پژوهش کلدی و پورنهاد (۱۳۹۱) که تأثیر پایگاه اجتماعی - اقتصادی را بر آگاهی از حقوق شهروندی و نتایج پژوهش صالح‌آبادی و

۱۰۹ بررسی احساس برخورداری از حقوق شهروندی ...

دیگران (۱۳۹۰) که تأثیر پایگاه اجتماعی - اقتصادی بر احساس شهروندی را بررسی کرده‌اند نیز مورد تأیید قرار نگرفته است.

جدول ۱۸- آزمون همبستگی پیرسون برای فرضیه ششم

شاخص آماری متغیرها	ضریب همبستگی	R ²	Sig	سطح معناداری
نوع پایگاه اجتماعی - اقتصادی احساس برخورداری از حقوق شهروندی	-۰/۴۹	۰/۰۰۸	۰/۴۰	۰/۰۵

۷. فرضیه هفتم «به نظر می‌رسد بین سن و احساس برخورداری از حقوق شهروندی رابطه معناداری وجود دارد»؛ این فرضیه بیان می‌کند هرچه سن افراد بالاتر رود احساس برخورداری از حقوق شهروندی نیز بیشتر می‌شود؛ اما همان‌طور که از نتایج جدول ۱۹ مشاهده می‌شود با توجه به سطح معناداری پیرسون که ۰/۱۶ است، نتیجه می‌گیریم که رابطه معناداری بین سن و احساس برخورداری از حقوق شهروندی وجود ندارد. به عبارت دیگر، سن بر احساس برخورداری از حقوق شهروندی پاسخگویان تأثیری ندارد. بنابراین فرضیه پژوهش که بیانگر رابطه این دو متغیر بود، رد می‌شود.

جدول ۱۹- آزمون همبستگی پیرسون برای فرضیه هفتم

شاخص آماری متغیرها	ضریب همبستگی	R ²	Sig	سطح معناداری
میزان سن احساس برخورداری از حقوق شهروندی	-۰/۰۷	۰/۰۰۵	۰/۱۶	۰/۰۵

۸. در فرضیه هشتم «به‌نظر می‌رسد بین احساس برخورداری از حقوق شهروندی زنان و مردان تفاوت وجود دارد»؛ به‌عبارت دیگر میزان احساس برخورداری از حقوق شهروندی در بین مردان بیشتر از زنان است. اما همان‌طور که از نتایج جدول ۲۰ مشاهده می‌شود، از آنجا که مقدار t به‌دست‌آمده ($1/54$) با درجه آزادی ۳۷۹، از مقدار t جدول کوچک‌تر است و همچنین از آنجا که سطح معناداری این آزمون برابر $0/12$ است و چون این مقدار بزرگ‌تر از سطح معناداری $0/05$ است، بنابراین با ۹۵ درصد اطمینان می‌توان گفت که تفاوت مشاهده شده بین میانگین نمرات دو گروه غیرمعنادار است. بنابراین فرضیه پژوهش با ۹۵ درصد اطمینان رد و فرض صفر تأیید می‌شود. براساس نتایج پژوهش‌های دیگر، از جمله پژوهش کلدی و پورنهاد (۱۳۹۱) رابطه آگاهی از حقوق شهروندی با جنسیت مورد تأیید قرار نگرفته است و آنها در پژوهش خود به این نکته تأکید دارند که تفاوتی بین دختران و پسران در زمینه آگاهی از حقوق شهروندی وجود ندارد (همان: ۵۰).

جدول ۲۰. مقایسه میانگین‌های دو گروه در میزان احساس برخورداری از حقوق شهروندی

شاخص آماری گروه‌ها	تعداد	تفاوت میانگین‌ها	مقدار t	درجات آزادی	سطح معناداری
مردان	۱۶۲	۱/۶۹	۱/۵۴	۳۷۹	۰/۱۲
زنان	۲۱۸				

۹. در فرضیه نهم «به‌نظر می‌رسد بین احساس برخورداری از حقوق شهروندی در جوانان با وضعیت فعالیت مختلف، تفاوت وجود دارد»؛ به‌منظور آزمون فرضیه تفاوت مقادیر احساس برخورداری از حقوق شهروندی، در افراد با وضعیت فعالیت مختلف، از شیوه تحلیل واریانس یک‌راهه استفاده شد که نتایج آن در جدول ۲۱ گزارش شده است. مقدار F به‌دست‌آمده ($0/79$) در سطح معناداری $0/05$ نشان می‌دهد با ۹۵ درصد

۱۱۱ بررسی احساس برخورداری از حقوق شهروندی ...

اطمینان افراد با وضعیت مختلف، از نظر میزان احساس برخورداری از حقوق شهروندی دارای تفاوت معناداری نیستند ($P > 0/05$).

براساس نتایج پژوهش‌های دیگر از جمله کلدی و پورنهاد (۱۳۹۱)، رابطه آگاهی از حقوق شهروندی با وضعیت فعالیت نیز مورد تأیید قرار نگرفته است. آنها در پژوهش خود به این نکته تأکید دارند که تفاوتی بین افرادی که دارای مشاغل گوناگون هستند در زمینه آگاهی از حقوق شهروندی وجود ندارد.

جدول ۲۱- تحلیل واریانس یک‌راهه متغیر احساس برخورداری از حقوق شهروندی

شاخص آماری منابع تغییر	SS	Df	MS	F	Sig
بین آزمودنی‌ها	۵۲۵/۳۷	۶	۸۷/۵۶	۰/۷۹	۰/۵۷
درون آزمودنی‌ها	۴۰۵۸۳/۱۷	۳۶۶	۱۱۰/۸۸		
مجموع	۴۱۱۰۸/۵۵	۳۷۲			

نتیجه‌گیری

شهروندی و حقوق شهروندی در این مقاله با کمک نظریه‌های جامعه‌شناسانی چون مارشال وکاستلز و دیویدسون مفهوم‌سازی شد و سپس احساس برخورداری افراد نسبت به مؤلفه‌های حقوق شهروندی و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن سنجیده شد. در این قسمت می‌توان به سؤالات اولیه پژوهش پاسخ داد. سؤالات این پژوهش عبارت بودند از:

۱. میزان احساس جوانان از برخورداری از حقوق شهروندی به چه میزان است؟
۲. علل و عوامل مؤثر بر احساس برخورداری از حقوق شهروندی در میان جوانان کدام‌اند؟
۳. چه راهکارها و پیشنهادهایی می‌توان برای ارتقای احساس برخورداری از حقوق شهروندی در بین جوانان براساس یافته‌های پژوهش ارائه کرد؟

به‌منظور دستیابی به سؤال اول یعنی توصیف احساس برخورداری از حقوق شهروندی در بین جوانان می‌توان اجمالاً بیان کرد که احساس برخورداری از حقوق شهروندی در بین جوانان در سطح متوسط است. از آنجا که احساس شهروندی در شکل‌گیری و عمل به شهروندی نقش بسزایی دارد، بالا نبودن احساس برخورداری از حقوق شهروندی در بین جوانان، می‌تواند شکاف بین عمل و احساس را در بین جوانان ایجاد کند. به‌عبارت دیگر عمل به شهروندی نیازمند نگرش مناسب بین افراد است که هم افراد شناخت مناسب نسبت به شهروندی و حقوق آن داشته باشند و هم احساس متناسبی نسبت به آن. وجود این دو شناخت و احساس مناسب در فرد می‌تواند او را برای عمل به شهروندی آماده کند. عمدتاً شناخت افراد از حقوق شهروندی براساس حقوقی که در قانون اساسی در قالب حقوق ملت به تصویب رسیده است، به‌دست می‌آید. از طرف دیگر براساس یافته‌های توصیفی مقاله از احساس برخورداری از حقوق شهروندی در میان جوانان، مشاهده می‌شود میزان احساس افراد از حقوق شهروندی بالا نیست و در نتیجه می‌تواند عمل به شهروندی را در بین جوانان با مشکل مواجه کند و زمینه انفعال و انزوا و عدم مشارکت را در آنها ایجاد کند.

برای دستیابی به سؤال دوم - سنجش عوامل مؤثر بر احساس برخورداری از حقوق شهروندی می‌توان بیان داشت که:

- میزان استفاده از رسانه‌های داخلی و میزان استفاده از رسانه‌های خارجی بر احساس برخورداری از حقوق شهروندی تأثیرگذار است و نظریه ژوزف کلاپر که بر قدرت غیرمستقیم رسانه‌ها تأکید می‌کند و معتقد است مخاطبان معمولاً خود را در معرض پیام‌هایی قرار می‌دهند که با احساس آنها موافقت و سازگاری داشته باشد مورد تأیید قرار می‌گیرد. اما با توجه به اینکه محتوای برنامه‌های رسانه‌های داخلی و خارجی متفاوت است و تأثیر آنها بر احساس و رفتار افراد نیز متفاوت خواهد بود، نتایج نیز رابطه بین استفاده از رسانه‌های داخلی با احساس برخورداری از حقوق شهروندی مستقیم و رابطه بین استفاده از رسانه‌های خارجی با احساس برخورداری از حقوق

شهروندی معکوس نشان داده است. یکی از عواملی که می‌توان وجود رابطه این دو متغیر (رسانه‌های جمعی با احساس برخورداری از حقوق شهروندی) را به کمک آن توجیه کرد، ویژگی جامعه و میزان توسعه‌یافتگی آن است. دی فلور و بال روکیچ معتقدند توسعه‌یافتگی موجب می‌شود اثر مستقیم محیط اجتماعی بر نگرش و احساسات افراد کمتر و اثر غیرمستقیم آن (اثر از طریق رسانه‌ها) بیشتر شود، توسعه‌یافتگی موجب سست شدن نفوذ افراد، مراکز و نهادهای سنتی (خانواده، قوم، قبیله) و افزایش اعتبار و مشروعیت رسانه‌ها می‌شود. نتیجه نهایی گرایش بیشتر به استفاده از رسانه‌ها نزد مخاطبان خواهد بود (دهقان، ۱۳۷۸: ۱۷). در چنین شرایطی می‌توان انتظار داشت که احساس افراد نسبت به برخورداری از حقوق شهروندی تحت تأثیر رسانه‌ها، به‌عنوان یکی از عوامل اجتماعی شدن افراد باشد که با توجه به نتایج آزمون‌های گرفته شده می‌توان گفت که با قدم گذاشتن جامعه در مسیر رشد و توسعه اهمیت رسانه‌ها در شکل‌گیری احساس شهروندی افراد بالاخص جامعه مورد مطالعه نقش بسزایی داشته است.

- میزان حضور در حوزه عمومی بر احساس برخورداری از حقوق شهروندی افراد تأثیرگذار است و یافته‌های پژوهش نظریات‌هابرماس را با سطح معناداری بالایی تأیید می‌کند. بنابراین حضور در عرصه‌های عمومی می‌تواند بستری برای تقویت احساس برخورداری از حقوق شهروندی در بین افراد ایجاد کند، زیرا همان‌طور که هابرماس بیان می‌کند حوزه عمومی زمینه مشارکت، فعالیت دسته‌جمعی، آزادی بیان را به‌صورت برابر و به دور از استبداد را برای همه افراد ایجاد می‌کند.

- از آنجا که براساس دیدگاه هورکهایمر استدلال کردیم که نوع جامعه‌پذیری فرد در خانواده‌هایی که منش دیکتاتورانه بر آن حاکم است، با نوع جامعه‌پذیری فرد در خانواده‌های دموکراتیک متفاوت است، نتایج پژوهش چنین رابطه‌ای را بین احساس برخورداری از حقوق شهروندی و نوع جامعه‌پذیری فرد در خانواده را تأیید می‌کند. شاید یکی از دلایل مهم تأیید رابطه این باشد که خانواده همچنان در میان جامعه ایرانی

اهمیت و نقش سنتی خود را در جامعه‌پذیری و اجتماعی شدن افراد به‌ویژه جامعه مورد مطالعه از دست نداده است.

در نهایت گرچه ارائه راهبردها و پیشنهادات مستلزم شناخت تقریباً کامل یک پدیده و پژوهش‌های متعددی در آن زمینه است، با این حال با توجه به یافته‌های پژوهش، می‌توان راهبردها و پیشنهادات زیر را ارائه داد:

- برای تحقق شهروندی نگرش و ایستارهای مناسب ضروری است. شهروندی محصول جامعه‌ای است که در آن هویت افراد نه براساس شبکه‌های قومی، قبیله‌ای و طایفه‌ای، بلکه بر محور ارزش‌ها و معیارهای عام تعیین شوند و این نگرش به معنای رفع تفاوت‌ها نیست، بلکه شناخت و حمایت از تنوع‌ها، با توجه به حقوق همه افراد و بدون محوریت هویت‌های خاص باید در نظر گرفته شود.

- مطالعه و بررسی به منظور شناسایی شیوه‌های آموزشی و تقویت ارزش‌ها و نگرش‌های عام و دموکراتیک و اخلاق مشارکتی و مدنی برای تقویت احساس برخوردارگی از حقوق شهروندی.

- شهرداری با نصب تابلوها و پلاکاردهایی در زمینه شهروندی، مشارکت و الگوهای عام‌گرایی می‌تواند به افزایش احساس شهروندی و به تناسب آن تحقق شهروندی کمک کند.

- تحلیل محتوای کتب درسی مدارس و دانشگاه‌ها به‌منظور کمک به افزایش کارایی آن با هدف ایجاد احساس مثبت نسبت به برخوردارگی از حقوق شهروندی.

منابع

- آزاد ارمکی، تقی؛ یحیی امامی (۱۳۸۳). «تکوین حوزه عمومی و گفت‌وگوی

عقلانی». *مجله جامعه‌شناسی ایران*. (۵) ۱.

- احمدی، حسن (۱۳۷۸). *روان‌شناسی رشد*. تهران: انتشارات بنیاد.

بررسی احساس برخورداری از حقوق شهروندی ... ۱۱۵

- ازهای، جواد (۱۳۸۳). *مجموعه مقالات و بیانیه‌های ارائه‌شده در مراسم ملی دهمین سالگرد روز جهانی خانواده*. تهران: سوره مهر.
- اعزازی، شهلا (۱۳۸۰). *جامعه‌شناسی خانواده با تأکید بر نقش ساختار و کارکرد خانواده در دوران معاصر*. تهران: نشر روشنگران و مطالعات زنان.
- تاج مزینانی، علی‌اکبر (۱۳۸۲). «جامعه‌پذیری سیاسی جوانان». *مجله مطالعات جوانان*. ۳ و ۴.
- تاج مزینانی، علی‌اکبر (۱۳۸۲). «مشارکت سیاسی جوانان». *مجله مطالعات جوانان*. ۵.
- چلبی، مسعود (۱۳۸۳). *چارچوب مفهومی پیمایش ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان*. تهران: نشر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- دهقان، علیرضا (۱۳۷۸). «بررسی تأثیر رسانه بر افکار عمومی». *نامه علوم اجتماعی*. ۴.
- رابرتسون، یان (۱۳۷۷). *درآمدی بر جامعه‌شناسی*. ترجمه: حسین بهروان. مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.
- سازمان ملی جوانان (۱۳۸۴). *پیمایش ملی ارزش و نگرش‌های جوانان ایرانی؛ گزارش توصیفی کل کشور*. جلد اول. تهران: انتشارات سازمان ملی جوانان.
- شیانی، ملیحه (۱۳۸۱). «تحلیل جامعه‌شناختی از وضعیت شهروندی در لرستان». *مجله جامعه‌شناسی ایران*. (۴) ۳.
- فالکس، کیث (۱۳۸۱). *شهروندی*. ترجمه: محمدتقی دلفروز. تهران: فاخر.
- قلی‌پور، آرین (۱۳۹۲). *مدیریت رفتار سازمانی (رفتار فردی)*. تهران: سمت، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.
- کاستلز، استفان؛ ایستر دیویدسون (۱۳۸۲). *مهاجرت و شهروندی*. ترجمه: فرامرز قی‌لو. تهران: پژوهشکده راهبردی.
- کلدی، علیرضا؛ نگار پورنهاد (۱۳۹۱). «بررسی میزان آگاهی و نگرش دانشجویان نسبت به حقوق شهروندی». *فصلنامه مطالعات شهری*. (۲) ۴.

- کوئن، بروس (۱۳۹۱). *مبانی جامعه‌شناسی*. ترجمه: دکتر غلام‌عباس توسلی و رضا فاضل. تهران: سمت.
- کیویستو، پیتر (۱۳۸۰). *اندیشه‌های بنیادی در جامعه‌شناسی*. ترجمه: منوچهر صبوری. تهران: نی.
- نبوی، سیدعبدالحسین؛ فرهنگ ارشاد؛ و سیدحسام‌الدین فاضلی (۱۳۸۸). «عوامل مؤثر بر احساس شهروندی در میان دانشجویان شهید چمران اهواز». *فصلنامه علمی - پژوهشی رفاه اجتماعی*. (۱۱) ۳۸.
- نجاتی حسینی، سیدمحمود (۱۳۸۰). *شهروندی نوزادی نوپا*. تهران: نشر فرهنگ و پژوهش، شماره ۱۸۶.
- نجاتی حسینی، سیدمحمود؛ غلام‌عباس توسلی (۱۳۸۳). «واقعیت اجتماعی شهروندی در ایرن». *مجله جامعه‌شناسی ایران*. (۵) ۲.
- هاشمیان‌فر، سیدعلی؛ محمد گنجی (۱۳۸۸). «تحلیلی بر فرهنگ شهروندی در شهر تهران». *جامعه‌شناسی کاربردی*. (۲۰) ۱: ۲۵-۴۴.
- وبر، مارکس (۱۳۷۳). *طبقه، منزلت و حزب، جامعه‌شناسی قشرها و نابرابری‌های اجتماعی*. ترجمه: محمد مؤمنی کاشی و دیگران. گناباد: نشر مرندیز.
- هولاب، رابرت (۱۳۸۳). *یورگن هابرماس: نقد در حوزه عمومی - مجادلات فلسفی هابرماس*. ترجمه: حسین بشریه. تهران: نی.
- Conover, p.; Crewe, I.; & Searing, D. (1991). "The nature of citizenship in the united states & great Britain: empirical comments on theoretical theme". *The Journal of Politics*. (153) 3.
- Marshal, T. H. (1964). *Class, Citizenship & Social Development*. New York: Doubleday & Company, Inc.
- Schwarzmantel, John (2003). *Citizenship and Identity, Towards a New Republic*. London: Routledge.